

الآدبُ في الخِطابِ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

- ﴿وَأذْكَرُ فِي الْكِتَابِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّهُ كَانَ صِدِّيقًا نَبِيًّا﴾
﴿إِذْ قَالَ لِأَبِيهِ يَا أَبَتِ لِمَ تَعْبُدُ مَا لَا يَسْمَعُ وَلَا يُبْصِرُ وَلَا يُغْنِي عَنْكَ شَيْئًا﴾
﴿يَا أَبَتِ إِنِّي قَدْ جَاءَنِي مِنَ الْعِلْمِ مَا لَمْ يَأْتِكَ فَاتَّبِعْنِي أَهْدِكَ صِرَاطًا سَوِيًّا﴾
﴿يَا أَبَتِ لَا تَعْبُدِ الشَّيْطَانَ إِنَّ الشَّيْطَانَ كَانَ لِلرَّحْمَنِ عَصِيًّا﴾
﴿يَا أَبَتِ إِنِّي أَخَافُ أَنْ يَمَسَّكَ عَذَابٌ مِنَ الرَّحْمَنِ فَتَكُونَ لِلشَّيْطَانِ وَلِيًّا﴾
﴿قَالَ أَرَأَيْتُ أَنْتَ عَنِ إِلَهِي يَا إِبْرَاهِيمُ! لَنْ لَمْ تَنْتَه لَأَرْجَمَنَّكَ وَاهْجُرَنِي مَلِيًّا﴾
﴿قَالَ سَلَامٌ عَلَيْكَ سَأَسْتَغْفِرُ لَكَ رَبِّي إِنَّهُ كَانَ بِي حَفِيًّا﴾

(سورة مريم: ٤١-٤٧)

قال الإمام الصادق
عليه السلام:

أَجْمَلُهُ
الْأَسْمِيَّةُ

أَلْجَامِدُ
وَالْمَشْتَقُ

أَجْمَلُهُ
الْفِعْلِيَّةُ

الْمَعْرِفَةُ
وَالنَّكْرَةُ

الْأَفْعَالُ
الْمُنْقِصَةُ

الْمَعْرَبُ
وَالْمُبْنَى

الْمَفْعُولُ فِيهِ

الْحُرُوفُ الْمَشْبَهَةُ
بِالْفِعْلِ

الْمَنْعُوقُ مِنْ
الصَّرْفِ

الْمُضَافُ إِلَيْهِ

الصِّفَةُ

«لَا» النَّافِيَةُ
لِلْجِنْسِ

أَفْعَالُ
الْمُقَارَبَةِ

إِعْرَابُ
الْفِعْلِ الْمَضْرَعِ

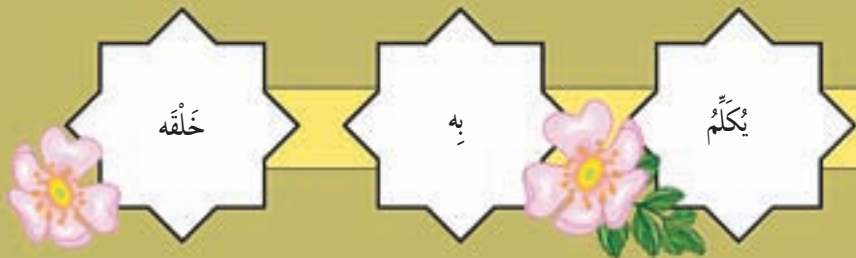
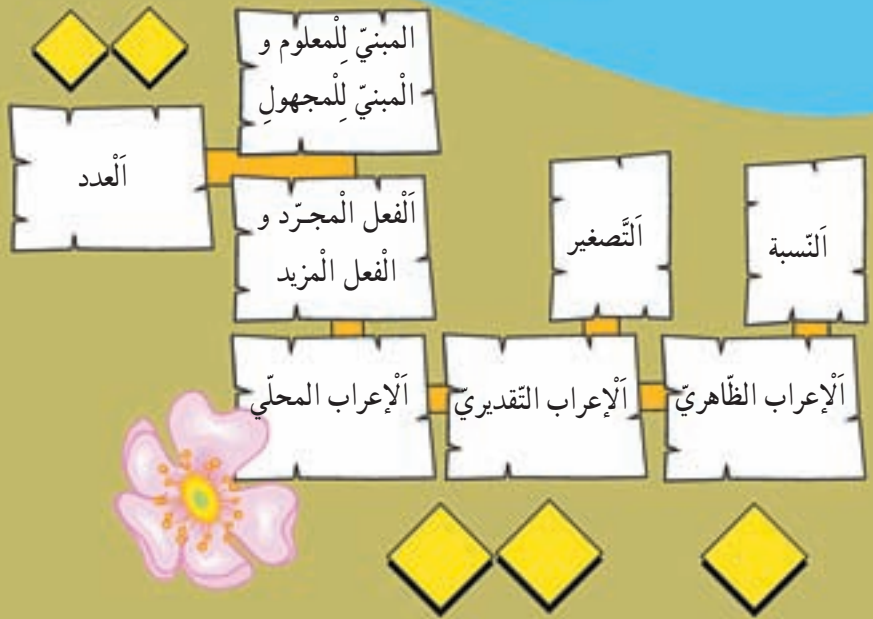
الْجَارُ وَ
الْمَجْرُورُ

أَلَّذِي

أَللَّهِ

كَلَامُ

فَائِئِهَا

المَجْرَد و المَزِيد

معمولاً فعل‌ها در اولین صیغه‌ی ماضی خود، دارای سه حرف می‌باشند.

مانند: «كَتَبَ، عَرَفَ، خَدَمَ»

آیا همیشه چنین است؟ فعل‌های «كَاتَبَ، تَعَارَفَ، اسْتَخْدَمَ» از چند حرف ساخته

شده و حروف اصلی آن‌ها کدام است؟

با این توضیحات می‌توان گفت که فعل ثلاثی بر دو نوع است:

۱-
۲-

حتماً می‌دانید یکی از راه‌های ساختن و تشخیص ابواب ثلاثی مزید شناخت وزن آن‌هاست.

□ اکنون با پر کردن جاهای خالی، ابواب ثلاثی مزید را مرور کنیم:

الفعل	الباب	الماضي	المضارع	الأمر	المصدر
حَسُنَ	إفعال
عَلِمَ	تفعیل	...	يُعَلِّمُ
دَفَعَ	مفاعلة	دَافِعٌ	...
عَرَفَ	تفاعل	تَعَارَفَ
نَزَلَ	تَفَعَّلَ
جَمَعَ	افتعال	...	يَجْتَمِعُ
قَسَمَ	انفعال	انْقَسَمَ	...
عَفَرَ	استفعال	اسْتغْفَرَ

□ آیا می‌دانید هدف از ساختن فعل‌های مزید چیست؟

اکنون جای خالی را با ترجمه‌ی مناسب پر کنید:

حَضَرَ : حاضر شد ، أَحْضَرَ : ...

عَفَّرَ : بخشید ، اسْتغْفَرَ : ...

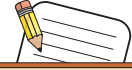
آیا حروف اصلی «يُرْلِزُ» را می‌شناسید؟

نام چنین فعل‌هایی چیست؟

همیشه اولین صیغه‌ی ماضی را ملاک قرار دهید.

هرچه دایره‌ی واژگان وسیع‌تر، توانایی در زبان افزون‌تر!

وزن‌های ثلاثی مزید سماعی است یا قیاسی؟

التمرين الأول

اقرأ و...

قال الصادق عليه السلام:

أطلبوا العلمَ و تَرَبُّوا مَعَهُ بِالْحِلْمِ و الْوَقَارِ و تَوَاضَعُوا

لِمَنْ تُعَلِّمُونَهُ الْعِلْمَ، و تَوَاضَعُوا لِمَنْ طَلَبْتُمْ مِنْهُ الْعِلْمَ.

الف) ترجم النصّ. (ب) عَيِّنِ الْأَفْعَالَ الْمَزِيدَةَ وَاذْكُرْ بَابَهَا.

التمرين الثاني

صُغِ الْأَفْعَالَ الْمُنَاسِبَةَ:

الف) ﴿و... فَإِنَّ الذِّكْرَى تَنْفَعُ الْمُؤْمِنِينَ﴾

(أمرٌ للمخاطب من «ذكر» في باب تفعيل)

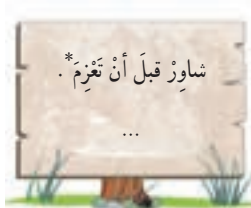
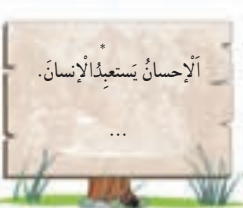
ب) ﴿فَافْرَوْا مَا... مِنَ الْقُرْآنِ﴾

(ماضٍ للغائب من «يسر» في باب تفعّل)

التمرين الثالث

أكتب مصادر الأفعال المزيدة:

الْجَامِدُ وَ الْمَشْتَقُّ

- به این کلمات توجه کنید «عالم، معلوم، علیم، معلّم، أعلم، علامة»
 - این کلمات از چه ماده‌ای اشتقاق یافته‌اند؟
 - آیا می‌دانید مشتقات در علم صرف بر چند نوع است؟
 - مهم‌ترین معیار را برای شناخت مشتقات، چه می‌دانید؟
 جدول زیر را با نوشتن معنای اسم‌های مشتق کامل کنید:

یکی از توانایی‌های علم صرف، ساختن کلمات جدید با معانی تازه است.

اسم الفاعل	اسم المفعول	اسم المكان والزمان	الصفة المشبهة	اسم المبالغة	اسم التفضيل	اسم الآلة
غافر	مقبول	معبّد	شريف	عقار	أعظم	مفتاح
...
مُصلِح	مُرسل	مغرب	أخضر	صبور	كُبرى	مِطرقة
...

□ دو کلمه «أعظم و أخضر» هر دو بر وزن أفعل هستند.

- آیا معنای آن‌ها را می‌دانید؟

- کدام یک از این دو، اسم تفضیل و کدام یک صفت مشبّهه است؟

○ برخی صفات و مشتقات با تاء مدوّره «ة» مؤنث می‌شوند. مانند: مؤمن ← مؤمنة

وزن کلمات را فراموش نکنید!

مذکر	أكبر	أبيض
مؤنث

اما این مشتقات چگونه

مؤنث می‌شوند؟

توجه به معانی، در مشتقات ضروری است.

○ خوب است بدانیم الف مقصوره (ا. ئ) و الف ممدوده (اء) در صورتی که پس از سه حرف اصلی قرار

گیرند، از علامات تأنیث به شمار می‌آیند. مانند: عَظْمِي، حَمْرَاء.

- با «هذا» یا «هذه» عبارت‌ها را کامل کنید: ۱- ... ماء. ۲- ... صحراء.

- با «نجحت» یا «نجحت» عبارت‌ها را کامل کنید:

۱- ... الفتى في المسابقة. ۲- ... كبرى في الإمتحان.

التمرین الاول

با توجه به ترجمه‌ی عبارات، اسم مشتق مناسبی انتخاب کنید:

۱- أَلْعَزْرُ عِنْدَ كِرَامِ النَّاسِ...
عذر نزد مردم بخشنده پذیرفته شده است.

۲- لَا خُلُقٌ ... مِنَ الْكِبَرِ.
هیچ خوئی زشت تر از خودپسندی نیست.

قَابِلٌ مَقْبُولٌ أَقْبَلُ أَقْبَحُ قَبِيحٌ فُبِحٌ

۳- أَلْعَقْلُ ... كُلِّ أَمْرٍ.
خرد، اصلاح کننده‌ی هر امری است.

۴- فَتَعَلَّمُوا، فَالْعِلْمُ ... الْعُلَى.
علم بیاموزید! چون علم کلید مجدو بزرگی است.

إِصْلَاحٌ أَصْلَحَ مُصْلِحٌ مَفْتُوحٌ فَاتِحٌ مِفْتَاحٌ

۵- رُبَّ سَكُوتٍ ... مِنَ الْكَلَامِ.
چه بسا سکوتی رساتر از سخن گفتن باشد.

۶- سِلَاحُ اللَّئَامِ الْكَلَامِ.
سلاح فرومایگان سخن ناپسند است.

أَبْلَغُ بَلِغٌ بَالِغٌ أَقْبَحُ فُبِحٌ قَبِيحٌ

التمرین الثاني

عَيِّنِ الْخَطَأَ:

۱- أَلْمُؤْمِنُ عِنْدَ الْبَلَايَا...

صَبْرٌ صَابِرٌ صَابِرَةٌ صَبَّارٌ

۲- نَا التَّقَرُّبُ إِلَى اللَّهِ.

قَصْدٌ مَقْصُودٌ مَقْصِدٌ قَاصِدٌ

۳- إِعْلَمَنَّ أَنَّ اللَّهَ

غَافِرٌ مَغْفُورٌ غَفُورٌ عَفَّارٌ

الْمَعْرِفَةُ وَالتَّنْكِيرُ

اسم معرفه اسمی است که برای شنونده باشد.

در جدول زیر نوع اسم های معرفه را بنویسید:

باب المدرسة	الَّذِي	هذا	هو	المدرسة	محمد
كِتَابِكِ	الَّتِي	تلك	أنتم	العلم	مكة
قَلَمِي	مَنْ	أولئك	هُنَّ	الكتاب	فاطمة
...

آیا می توانید در عبارات های زیر نوع ضمیر و نقش آن را معین کنید؟

﴿أَنْتُمْ الْفُقَرَاءُ إِلَى اللَّهِ﴾ ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ﴾ ﴿أَذْكُرُوا نِعْمَةَ اللَّهِ عَلَيْكُمْ﴾

□ اکنون به عبارات زیر توجه کنید:

﴿خَلَقَكُمْ مِنْ تُرَابٍ﴾ ﴿جَعَلَ بَيْنَكُمْ مَوَدَّةً﴾ ﴿إِنِّي رَسُولُ اللَّهِ إِلَيْكُمْ﴾

– ضمیر «كُم» در سه آیه ی شریفه، به چه کلماتی متصل شده است؟

– آیا می توانید نقش آن را در هر موقعیت بیان کنید؟

– چه نامی را برای این ضمائر مناسب می دانید؟

□ اکنون دو عبارت «جاء الذي» و «جاء الذي يقرأ القرآن» را با هم مقایسه کنید. معنای کدام یک

کامل نیست؟

آیا احساس نمی شود کلماتی مانند «الَّذِي» به جمله یا شبه جمله ای برای رفع ابهام نیاز دارند؟!

□ به اسم هایی مانند «الَّذِي»... و به عبارت بعد از آن ... می گویند.

«مَنْ» در این عبارات ها چه کلمه ای است؟

چرا در حالت های مختلف یکسان به کار رفته است؟

آیا کلمه ای دیگر، مانند «مَنْ» می شناسید؟

حَضَرَ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.
حَضَرْتُ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.
حَضَرْتُ مَنْ يَقُولُ الْحَقَّ.

توجه:

□ کدام توضیح برای اسم نکره صحیح است؟

- ۱- اسمی است که تنوین داشته باشد؛ مانند: رجل، محمدٌ و...
- ۲- اسمی است که جزء موارد شش گانه ی معارف نباشد، خواه تنوین داشته باشد یا نداشته باشد؛ مانند: رجل، مَنْ استفهامیه و...

□ در میان اسم های معرفه، اسم موصول، اسم اشاره و ضمیر از اسم های ... هستند.

○ معرب ○ مبنی

التمرين الأول

عَيِّرِ الْعِبْرَةَ حَسَبَ الْمَبْتَدَأِ:

أَنْتَ تَأْمُرُ صَدِيقَكَ بِالْإِحْسَانِ .

أَنْتُمْ

نَحْنُ

التمرين الثاني

عَيِّنِ الْخَطَأَ فِي الْإِجَابَاتِ:

١- «شما خداوند را به خاطر هدایتش شکر می کنید».

أَنْتُمْ تَشْكُرُونَ اللَّهَ عَلَى هِدَايَتِهِ ○

أَنْتُمْ تَشْكُرَانِ اللَّهَ عَلَى هِدَايَتِهِ ○

نَحْنُ نَشْكُرُ اللَّهَ عَلَى هِدَايَتِنَا ○

٢- إِنَّ اللَّهَ يُحِبُّ يَقُولُ الْحَقُّ .

مَنْ ○ مَا ○ الَّذِي ○

٣- الْمَعْلَمَاتُ يَجْتَهِدْنَ فِي تَرْبِيَةِ التَّلْمِيذَاتِ .

أُولَئِكَ ○ هُوَ لِأَنَّ ○ ذَلِكَ ○

التمرين الثالث

إِمْلَأِ الْفُرَاغَ بِ«صِلَةٍ» مَنَاسِبَةٍ:

«أَمَنُوا، رَفَضُوا الْبَاطِلَ، فِي السَّمَاوَاتِ»

١- أَلْعَاقِلُ مَنْ ٢- لِلَّهِ مَا ٣- إِنْ أَلَّهَ يُدَافِعُ عَنِ الَّذِينَ

انواع علامات الإعراب (الظاهري، التقديري، المحلي)

- می دانیم نقش کلمات در جمله، بر اعراب آن کلمه تأثیر می گذارد.
- اما آیا این اثر همیشه مشهود است؟
- با توجه به عبارت زیر به سؤالات پاسخ دهید:
- «أَرْسَلَ اللَّهُ الْأَنْبِيَاءَ لِهَدَايَةِ النَّاسِ»
- کلمات مشخص شده چه نقشی دارند؟
- آیا این کلمات، متناسب با نقش خود، علامت اعراب را پذیرفته اند؟
- نام چنین اعرابی چیست؟
- کلمه ی «المؤمن» را در عبارت های زیر، متناسب با موقعیت، به صورت مثنی، جمع مذکر و جمع مؤنث به کار ببرید:

مفرد	بَشَّرَ	اللَّهُ	الْمُؤْمِنَ	بِالْجَنَّةِ.
مثنی	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بِالْجَنَّةِ.
جمع مذکر	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بِالْجَنَّةِ.
جمع مؤنث	بَشَّرَ	اللَّهُ	...	بِالْجَنَّةِ.

- علامت اعراب کلمه «المؤمن» در این جملات چگونه ظاهر شده است؟ اصلی ○ فرعی ○
- آیا کلمات دیگری می شناسید که علامت اعراب آن فرعی باشد؟
- به کلمه ی «الدنيا» در عبارت های زیر توجه نموده و به سؤالات پاسخ دهید:

کلمه ی «الدنيا» در هر عبارت چه نقشی دارد؟

چرا آخر کلمه ی «الدنيا» در نقش های مختلف تغییر نکرده است؟

الدنيا مزرعةُ الآخرة.

لَا تَجْعَلِ الدُّنْيَا أَكْبَرَ هَمِّكَ.

إِعْمَلُوا فِي الدُّنْيَا عَمَلًا صَالِحًا.

- هر یک از اسم های مبنی، در چه محلی واقع شده اند؟ پاسخ مناسب هر یک را معین کنید:

خبر - مرفوع محلاً

فاعل - مرفوع محلاً

مفعول به - منصوب محلاً

بِسَلَامٍ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ

إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا

الْعَاقِلِ مِنَ وَعَظْتَهُ التَّجَارِبُ.

التمرين الأول

أَكْمِلِ الْفُرَاعَ:

(الْحَسَنَاتِ / الْحَسَنَاتِ)

١- ﴿إِنَّ..... يُذْهِبَنَّ السَّيِّئَاتِ﴾

(يَوْمَانِ / يَوْمَيْنِ)

٢- الذُّهْرُ..... يَوْمٌ لَكَ وَ يَوْمٌ عَلَيْكَ.

التمرين الثاني

﴿ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ﴾

أَفْرَأِ الْآيَةَ ثُمَّ عَيِّنِ الْمَطْلُوبَ مِنْكَ:

مجرور بحرف الجز
مجرورٌ محلاً

مبتدأ
مرفوع محلاً

التمرين الثالث

عَيِّنِ الْأِعْرَابَ التَّقْدِيرِيَّ فِي الْكَلِمَاتِ التَّالِيَةِ:

١- مَنْ طَلَّبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي.

٢- وَ إِلَيْكَ يَا رَبِّ نَصَبْتُ وَجْهِي.

الْعُلَى / اللَّيَالِي / وَجْهِي

الْعُلَى / وَجْهِي

الْعُلَى

التمرين الرابع

عَيِّنِ التَّرْجِمَةَ الصَّحِيحَةَ:

﴿وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِينَ بِأَنَّ لَهُمْ مِنَ اللَّهِ فَضْلًا كَبِيرًا﴾

مؤمنان بشارت دادند که از جانب خدا برای آن‌ها فضلی بزرگ است.

مؤمنان را بشارت ده که از جانب خدا برای آن‌ها فضلی بزرگ است.

أنواع الجملَة

می دانیم که جمله در زبان عربی بر دو نوع است. ۱-..... ۲-.....

اما فرق میان جمله‌ی فعلیه و اسمیه در چیست و چگونه می توان آن‌ها را تشخیص داد؟

الفاعل

- فاعل در زبان عربی همیشه ... می آید.
 بعد از فعل قبل از فعل
 و از جهت اعراب ... است.
 مرفوع منصوب مجرور
 اکنون فاعل و نوع آن را در عبارات زیر مشخص کنید:

ضمیر مستتر	ضمیر بارز	اسم ظاهر	الجملَة
			﴿تَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوَى﴾
			أَحْسِنُ إِلَى الْوَالِدَيْنِ!
			﴿يَتَوَكَّلُ الْمُؤْمِنُونَ عَلَى اللَّهِ﴾

المفعول به

- فعل در چه صورت به مفعول به نیاز دارد؟ چگونه می توان فعل‌های متعدی را شناخت؟
 به این دو آیه کریمه توجه کنید: ﴿قَدْ جَاءَكُمْ الرَّسُولُ بِالْحَقِّ﴾ و ﴿جَاءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ﴾
 فعل «جاء» در کدام آیه لازم و در کدام آیه متعدی به کار رفته است؟

آری، حدس شما درست است. فعل «جاء» یک فعل «دووجهی» است.
 آیا در زبان فارسی نیز فعلی دووجهی می شناسید؟

پس از ترجمه‌ی آیات کریمه‌ی زیر، مفعول به و اعراب آن را تعیین نمایید:

﴿أَنْزَلْنَا إِلَيْكُمْ نُورًا مَبِينًا﴾ ﴿إِنَّا نَعْبُدُكَ﴾ ﴿نَحْنُ خَلَقْنَاكُمْ﴾

المبتدأ

- جمله‌ی اسمیه، جمله‌ای است که با... آغاز می شود.
 آیا می توانید در عبارت «وَعُدُّ اللَّهُ حَقُّ» ارکان جمله‌ی اسمیه را معین کنید؟

الخبر

- هدف از آوردن خبر چیست؟
 چگونه می توان خبر را در جمله تشخیص داد؟
 در عبارت «الطَّالِبَةُ جَالِسٌ» و «الطَّالِبَانِ جَالِسٌ» چه خطایی در خبر وجود دارد؟
 در عبارت «فِي الْقُرْآنِ شِفَاءٌ» خبر کدام است و از چه نوعی است؟

التمرين الأول

نوع الخبر

أكمل الفراغ ثم عيّن نوعَ الخَبَرِ: (أنتَ / الله / الصّبر)

١- ﴿... يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَن يَشَاءُ﴾

٢- ﴿... وَلِيْنَا، فَاعْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا﴾

٣- ... مِنَ الرَّحْمَانِ وَالْعَجَلَةُ مِنَ الشَّيْطَانِ.

التمرين الثاني

كَيْفَ تُصْبِحُ الْعِبَارَةُ التَّالِيَةُ إِذَا قَدَّمْنَا فِعْلَهَا؟

«الْمُؤْمِنُونَ يَسْتَمْعُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ»

١- يَسْتَمْعُونَ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ○

٢- يَسْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُونَ أَحْسَنَهُ ○

٣- يَسْتَمِعُ الْمُؤْمِنُونَ الْقَوْلَ وَيَتَّبِعُ أَحْسَنَهُ ○

التمرين الثالث

شَكَّلْ مَا أُشِيرَ إِلَيْهِ بِخَطِّ:

عَرَفْتُ بِهَا صَدِيقِي مِنْ عَدَوِي

جَزَى اللَّهُ الشَّدَائِدَ كُلَّ خَيْرٍ

و جَمَالِ الْعِلْمِ اصْلَاحِ الْعَمَلِ

فِي ازْدِيَادِ الْعِلْمِ ارْغَامِ الْعِدَى

التمرين الرابع

أكمل الفراغ بالخبر المناسب ثم عيّن نوعه:

يَأْمُرُونَ بِالْمَعْرُوفِ
تَحْتَ أَقْدَامِ الْأُمّهَاتِ
عَمُودُ الدِّينِ

نوع الخبر	الخبر	المبتدأ
		الصَّلَاةُ
		المُؤْمِنُونَ
		الجَنَّةُ